

Prizor iz Elizija

ob odkritju Prešernovega spomenika.

Spisal dr. Fr. Zbašnik.

Del elizijskih livad s košatimi logi, prekrasnimi nasadi, s fontanami, izpreminja očimi se v mavričnih bojah, in žuborečimi studenci. Listje po drevju trepeta v lahnem vetru. Na nekoliko vzvišeni terasi, obdani od dehtečih rožnih grmov, Prešeren, stiskajoč desnico članom deputacije, ki mu je izrekla povodom odkritja spomenika svoje čestitke.

Prešeren (podavši zadnjemu roko). Hvala, še enkrat prisrčna hvala!

Petrarka (nastopi od nasprotne strani).

Oprosti, kolega, zakasnil sem se malo!

Prešeren (šaljivo). Kakor videti, nisi prijatelj deputacij.

Petrarka. Istina! Ne počutim se dobro

tam, kjer govori in misli eden za vse . . . Sicer pa je bila odlična družba to, ki si jo ravnokar odslovil . . .

Prešeren. Bil sem v zadregi! Najboljši možje vsemožnih narodov . . .

Petrarka. Kakor se spodobi! Deputacijo je vodil dvorni svetnik Goethe? . . .

Prešeren. Da!

Petrarka (se smeje). Potem se je zvršilo seveda vse natanko po pravilih stroge dvorske etikete!

Prešeren. Prijazen mož ta Goethe navzlic temu, kar pišejo o njem!

Petrarka. Vljudnejši vsekakor nego marsikdo izmed njegovih pritlikavih potomcev! Hm, kaj bi reklo to ljudstvo „gospodov“ in „nadjudi“, ako bi vedelo . . .

Prešeren. Ne, Herderjev in Goethejev ni v Nemcih več! A močan narod in nevaren . . .

Petrarka. Številen, a često tako majhen!

Prešeren. V številu je moč! Ob obali Adrije že butajo valovi Germanstva! Na vrata Italije že trkajo . . .

Petrarka. To šovinizma plima je samo!

Prešeren. Mene je strah za narod moj!

Petrarka. Šovinizem je znak slabosti! . . . Toda dovoli, da ti tudi jaz čestitam! (Stisne mu roko.)

Prešeren. Preveč čestitanja in češčenja!

Petrarka. Čast komur čast! Kdor največ koristi svojemu narodu, ta je največji! A kdo izmed nas, ki' nas slave, je bil več svojemu narodu nego ti?

Prešeren. Ginjen sem spričo tako toplih besedi . . .

Petrarka. Pozno so spoznali tvoji rojaki, a da so spoznali, jim je na čast!

Prešeren. Dobro ljudstvo! Ko bi le živeti mu dali! . . .

Petrarka. S tem edinim činom, da je postavil tebi dostojen spomenik, je pokazal narod slovenski, da ima v sebi življensko moč in da ga je tudi volja živeti. A kjer je volja, tam je vse! . . .

Prešeren. Jaz nisem poznal nikdar druge želje, nego da bi bil srečen ta moj narod! Ljubil sem ga vse svoje žive dni . . .

Petrarka. Dokaz tvoje pesmi! Le iz velike ljubezni je mogla vzkleti tolika umetnost!

Prešeren. Ljubil sem ga tako goreče . . .

Petrarka. In vendar so te sovražili! . . .

Prešeren. Samo oni, ki me niso umeli . . .

Petrarka. Nenravnost so ti celo očitali. —

Prešeren. Samo oni, ki vidijo v večno čisti naravi nasprotnico nraavnosti . . .

Petrarka. A onih je bilo mnogo in škodovali so ti . . .

Prešeren. Odpuščam jim!

Petrarka. Lepo načelo, vredno velikega moža! Pa naj ti na-vedem zdaj še drug vzrok, da sem se zakasnil!... (Prešeren se smehlja.) Zakaj se smeješ?

Prešeren. Ker se tako opravičuješ . . .

Petrarka. No, da! Vidiš, Italijan sem in Italijani radi govorimo, morda preradi in prenaglas! . . . Ze dolgo me žene srce, da bi se pomenil malo več s teboj . . . Sorodni sta si bili najini usodi in tolikrat se imenuje moje poleg tvojega imena. To je dovolj povoda. Pa tudi hvaležen sem ti! Spominjal si se me v svojih krasnih pesmih . . .

Prešeren. Moj vzor si bil!

Petrarka. Naj trdijo to drugi! Ti veš, da bi bil, kar si, tudi če bi mene ne bilo!

Prešeren. Sonetov ne bil bi pel . . .

Petrarka. No, kaj drugega pač! Iz bogate tvoje duše, iz ču-tečega tvojega srca bi bile vrele pesmi, če bi jih ne bil pred tabo pel nihče! . . .

Prešeren. Laskave so besede tvoje . . .

Petrarka. A odkritosrčne in resnične!

Prešeren. Hvala ti za to! Prevzeti se nočem radi tega! Vem, da sem majhen poleg tebe!

Petrarka. Ponižnost, ki ni umestna! Rad sem tebi enak!

Prešeren. Število mojih del proti tvojim . . .

Petrarka. Ne štejeva, tehtajva! Sicer si tehtal že nekje, a slabo, le v prilog svoji Juliji! No, če bi me slišala! . . . Sicer pa mi dovoli vprašanje: govori se, da so zgorele tvoje pesmi! Jaz sam bi skoro verjel! Še nikdar se ni zgodilo, da bi v pesnikovi zapuščini ne bilo sledu njegovemu delovanju . . .

Prešeren (povesi glavo, žalostno). Kar se je zgodilo, se je zgodilo z mojo voljo.

Petrarka (strme). Če si rekel „da“, še nisi hotel! . . . Volja je moč in kjer je strta ta . . .

Prešeren. Molčiva!

Petrarka. Mokro ti je oko!

Prešeren. Ne, ni!

Petrarka. Oprosti, da sem se dotaknil stvari, ki ni ti ljuba! Pa nekaj drugega! Nekdo bi te poznal rad in prosil bi te . . . Glej, srečal sem prej Lavro . . .

Prešeren (veselo). Aha!

Petrarka. Ti se že zopet smeješ!

Prešeren (se smeje na glas). O ne!

Petrarka. Porednost ti gleda iz oči . . .

Prešeren. Poreden sem bil vsekdar po malem! . . .

Petrarka. Vem. Poznam pšice tvoje! . . . Pa kaj je vzrok? (Kakor bi se spomnil nečesa.) Ah, videl si! No, da, kaj bi tajil! Tudi Lavra je kriva nekoliko, da nisem prišel o pravem času . . . Če začne ženska, saj veš . . .

Prešeren. Kajpak! In pa Petrarka tudi še vedno rad vidi svojo Lavro! . . .

Petrarka. Že tam na onem svetu so spomini pol življenja! A tu . . .

Prešeren. Da, tu postaja včasih malo dolgočasno . . . A kaj je vedela povedati tvoja lepa oboževanka?

Petrarka. Čula je zvoniti nekaj o današnjem slavju in neki hudomušnež ji je zašepetal celo, da povzdiguješ v neki pesmi svojo Julijo nad njo . . .

Prešeren. Joj, kaj sem učinil!

Petrarka. Da, pomisli stokrat prej, o pesnik, predno kaj zapišeš!

Prešeren. In kaj je rekla?

Petrarka. Napela je šobico, ko sem ji potrdil, da je res tako, pogledala temno in zahtevala čisto resno . . .

Prešeren. Da me pokličeš na dvoboj!

Petrarka. O, mnogo huje! Sedem naj in naj napišem — nov sonet . . .

Prešeren. Kjer se Lavra proslavlja nad Julijo!

Petrarka. No, da!

Prešeren. In ti?

Petrarka. Per dio! Odklonil! Rekel sem ji, da sem v zasluženem pokoju in da ne delam več sonetov, pa če tudi . . .

Prešeren. Kaka zamera!

Petrarka. No najprej malo tiste neškodljive nebeške jezice, a ko ni pomagalo nič, zahteva, da naj ji predstavim tebe in Julijo!

Prešeren (smeje se). Dražestna ta Evina radovednost sredi elizijskih livad!

Petrarka. Da, ženska radovednost je močnejša od nebeških vrat!

Prešeren. Čudim se, da ni še nihče o njej himne zapel! V hipu, ko je Evo radovednost zapeljala, da je utrgala sad od drevesa spoznanja, je zasnil človeku prvi žarek prosvete . . .

Petrarka. Res je! Radovednost je mati vedoželjnosti, a te potomec — napredek! Toda — naj ti li privedem Lavro?

Prešeren. Šel bi s teboj, a tam prihaja Julija!

Petrarka. Srečno naključje! Saj tako hitro se ne ločita in moji Lavri se lahko izpolni srčna želja! Na svidenje! (Odide. Julija se približa, Prešeren ji stopi nasproti.)

Julija. Spodobi se, da ti i jaz izrečem čestitke! Velika slava te je zadela! (Pokloni mu lavorjevo vejico.)

Prešeren. Moja slava tvoja slava!

Julija (samozavestno). Veseli me, da sem pripomogla tudi jaz po svoje! Če bi te bila uslišala, pel bi bil drugače, in potem, kdo ve...

Prešeren (ironično). Da, kdo ve! Velika zasluga res, da me nisi ljubila, lepa Julija! Saj te moram še odpuščanja prositi!

Julija. Ne umem tega — zakaj?

Prešeren. Za tisto nejevoljo, ki sem ti jo provzročil, ko sem opeval tvojo lepoto.

Julija. Da nič ti ne kali veselja danes, naj ti povem, česar nisem povedala doslej nikomur! Vedi torej: v dnu svojega srca se nisem jezila nikdar!

Prešeren. In vendar si se delala, kakor da bi . . .

Julija. Kot dobro vzgojena meščanska hči sem morala tako!

Prešeren. Izborno! No, hvala ti, Julija, dasi sem slutil prej...

Julija. Kako si mogel to?

Prešeren. Saj bi sicer ne bila ženska! . . .

Julija (povesi oko). Še nekaj mi greni zavest... Povej, če ljubil mene si tako goreče, kako se ti je moglo vneti še za drugo srce?...

Prešeren. Srce človeško — kdo ga je še preumel? Človeku je vladar, a samo je suženj temnih sil . . .

Julija (zamišljeno). Vem! — A vendar me zaskeli nekaj, kadar se spomnim —

Prešeren. Ljubosumnost . . .

Julija (ponosno). Ljubosumen je, kdor ljubi —

Prešeren. Ah, da, ti nisi me ljubila! Razžaljeno samoljubje torej...

Julija (smehljaje se). Posebno galanten nisi . . .

Prešeren. Na grčavih kmetskih tleh je tekla moja zibel!
(Petrarka in Lavra nastopita.)

Petrarka. Tu mož, Lavra, o katerem si čula, mož, ki čislam ga kot brata . . .

Lavra (precej trpko). Čestitam, gospod! Pohvalne besede mojega Petrarka so mi obudile željo, da bi vas poznala . . .

Prešeren. Večja čast me ni mogja doleteti! Čitajoč prekrasne sonete, vam na čast zložene, sem si vas živo predstavljal v duhu...

Lavra. In zdaj ste razočarani! . . .

Prešeren. Nasprotno! Zdaj vidim, kako uboga je bila moja fantazija!

Lavra (se ozre proti Juliji in osupne). In tam ona lepa gospa . . .

Prešeren. Naj vam predstavim Julijo! —

Lavra (stopi k Juliji). Gospa . . .

Julija (istotako). Gospa . . . (Podasta si hladno roke ter se motrita prikrito od nog do glave.)

Petrarka (potihem Prešernu). Glej ju! Pa so trdili, da sta najini izvoljenki zgolj ideala in ne resnični ženski!

Lavra (Julija). Občudujem vas, gospa . . .

Julija. Ne manj jaz vas! Navdušili ste pesniku srce . . .

Lavra. I vi! In to ni čudno! Slovenk lepota ne slovi zaman!

Julija. Slovenija meji na solnčnato Italijo! Odsev lepote, ki je po tej razlita, sega morda k nam . . .

Lavra. Besede vaše pričajo, da niste Slovenke nič manj vljudne nego lepe.

Julija. A vaše, da znate Italijanke skromne biti navzlic razkošnemu bogastvu . . .

Lavra (ji seže v roko). Bodiva si prijateljici! (Obrnivši se k Petrarku.) Če bi bil moj Petrarka poznal prej Julijo . . .

Petrarka. Ni torej še dovolj preskušena zvestoba moja?

Lavra (Prešernu). Zdaj, ko smo izpolnili prijetno dolžnost, nočemo motiti dalje! (Juliji.) Sicer pa upam, gospa, da se še večkrat snideva na elizijskih vrteh.

Julija. To upam tudi jaz! (Slovo. Lavra in Petrarka odideta. — Proti Prešernu.) To torej je slovita Lavra?

Prešeren. Kako ti ugaja?

Julija. Vsekakor manj nego tebi! Ah, njej nasproti — kako si znal galanten biti! Zdelo se mi je, kakor bi se bilo iznova razživilo tvoje pesniško srce!

Prešeren. Tako malo razločuje moja Julija frazerstvo od poezije?

Julija. Na las si je podobno oboje včasi!

Prešeren. Frazerstvo cvete na jeziku — poezija v srcu!

Julija. Glej, kdo se bliža tam?

Prešeren (po kratkem molku). To je ona . . .

Julija. Kdo?

Prešeren (resno). Mati — mojih otrok . . .

Julija (pikirano). Oprosti, da grem! (Odide, a ostane v obližju za rožnim grmom skrita.)

Ana (v napol meščanski obleki z velikim šopkom nageljnov v roki pod teraso). Ali smem danes tudi jaz . . .

Prešeren. O, Ana, pridi!

Ana (mu pokloni šopek). Včasi si ljubil dehteči nagelj . . .

Prešeren. O sladki spomin na srečne dni! . . .

Ana (vzhičeno). Da, misli na tisti čas, ko sem ti vtikala še cvetje v gumbnico, na tisti čas, ko sem bila otrok še, tebi vdan, vse drugo — pozabi! . . .

Prešeren. Ana!

Ana (žalostno). O, ko bi življenje ne bilo tako kruto!

Prešeren. Življenje je trpljenje . . .

Ana. Življenje je krivica . . .

Prešeren. Za mnoge! . . .

Ana. Glej, prišle so skrbi . . .

Prešeren. Ki so morale tebe in mene! Vem, kaj hočeš reči! Skrb ima trdo pest! Pritirala je človeka stokrat v zločin, a midva naj bi si ne odpustila slabe volje?

Ana. Sama sebe ne razumem!... Kako sem vendar mogla včasih...

Prešeren. Človek je bitje, spočeto iz luči in teme — iz dveh sovražnih elementov, ki ju usode hudomušnost zavedla je v ljubezensko objetje... Zato so svetla in so temna človeška dejanja.

Ana. Temnih več!

Prešeren. Krivda ne zadene ne tebe ne mene!... Usoda!

Ana. O reci, da si bil kdaj srečen — srečen poleg mene! Ne misli na tisto grenko, misli na one sladke dneve prve omame, misli na to, da si bil moja prva, moja edina ljubezen!

Prešeren (ginjen). Mladosti sladke sveži vonj — ljubezni prve žlahtni cvet — kdo bi mogel pozabiti!

Ana. O reci torej...

Prešeren. Kako sem ti hvaležen, Ana!

Ana. Ne, ne, tega ne! Preveč si rekel! Kako bi bila mogla jaz uboga, preprosta, nevedna zaslužiti hvaležnost tvojo — osrečiti trajno tvoje veliko srce!

Prešeren. Trajna sreča, ah! Sreča — pena! En hip samo...

Ana. A tisti hip —

Prešeren. Je tvoj! Za njim — ubogo malo!

Ana. O kako si dober!... Umela te nisem, a če te nisem umela, sem te ljubila!...

Prešeren. Ljubezen je nad vse!

Ana. Da, ljubila sem te, ljubila tako neizmerno, tako silno! (Žalostno.) Ljubila sem te in sem trpela...

Julija (stopi iz ozadja). Do solz sem ganjena...

Ana. Gospa...

Julija. Ne, sestra — manjša od obeh! Ljubila si in si trpela, a jaz... Najlepša pesem tebi je zapeta in po pravici! Rada ti odstopam prvenstvo v slavi...

Ana. Kdo misli name?... In prav tako! Vsa slava njemu!...

Julija. Da, vsa slava njemu! (Poča Ani roko. Tako stojita nekaj časa pred Prešernom, a on ginjen med obema v ozadju.)

Prešeren. Ljubezen sama vir je poezije, zato i vama slava!

Ana (strme in kakor v ekstazi). Čuj, glas prihaja...

Julija. Od tam... iz krajev, kjer... Velikega se nekaj tam godi!

Prešeren. Vremena se jasne — dan nov Slovincem vstaja!

(Čuti je, kakor bi prihajal odmev in daljnih dalj: „Živio Prešeren!“ Vmes zveneči otročji glasovi: „Slava, slava, slava velikemu Prešernu!“ Oblaki se strnejo in zakrijejo prizorišče.)

